

YAŞAM BOYU ÖĞRENME VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YAŞAM BOYU ÖĞRENME PROGRAMLARI

Turan Selçuk Göksan, Soner Uzundurukan, S. Nilay Keskin

GİRİŞ

Organizmanın yaşamını sürdürmesi, büyük ölçüde çevresindeki değişime başarılı olarak uyum sağlama yeteneğine bağlıdır. Etkin bir uyum sağlama ise, ancak öğrenme ile mümkündür. Duruma uygun tepkide bulunma, çevreye nasıl uyum sağlayacağını öğrenme, genellikle yaşamı sürdürebilmek için temel bir koşuldur. Hiçbir canlı, temel gereksinimlerini karşılamak için çevresinden nasıl yararlanacağını öğrenmeden uzun süre yaşayamaz.

Biyokültürel ve sosyal bir varlık olan insanın tüm yaşamı süresince yanıtlanması gerekli olan en temel soru "Nasıl yaşamalıyım?" sorusudur. Bireyin yaşamı boyunca karşılaştığı sorunların tümü, bu genel soru çerçevesinde çözümlenmektedir. Bu sorunun yanıtı olan gerekli öğrenmeler, insanın tüm yaşamını doldurmaktadır. Bireyin arzu ettiği yaşam biçimine sahip olması için, gerekli öğrenmeleri sağlamasında en önemli araçlardan biri eğitimidir.

Eğitim, yaygın bir biçimde "insanın kişiliğini besleme süreci" ve "insan sermayesine yapılan yatırım" olarak kabul edilmektedir. Eğitim, ister planlı olarak okullarda yapılsın (formal eğitim), isterse gelişigüzel bir biçimde bireyin içinde yaşadığı tüm çevrede yapılsın (informal eğitim), sadece istendik nitelikte davranış değişimlerinin oluşturulmasını yani geçerli öğrenmeleri kapsar [1].

Günümüz teknoloji ve bilgi çağında bireylerin var olabilmesi ve yaşam koşullarını iyileştirebilmesi için sahip olmaları gereken en önemli becerilerden biri de yaşam boyu öğrenmedir.

Yetişkin eğitimi ve sürekli eğitim gibi kavramlarla eş anlamda kullanılan yaşam boyu öğrenme, Candy tarafından kişilerin yaşamları boyunca kazandıkları bilgileri, değerleri, becerileri ve anlayışları artıran ve güçlendiren, bunları gerçek yaşamda uygulayabilmeyi sağlayan destekleyici bir süreç olarak tanımlanmıştır [2, 3].

YÖNTEM

Öğrenmeyi sınırlı zamanlara ve fiziksel ortamlara sığdırmak veya öğrenme için bir son nokta belirlemek mümkün değildir. Eğitim öğretimin sadece örgün olarak sağlanabilmesi de yeterli değildir. Bu nedenle bilgi toplumlarında eğitimin sadece belli yaş ve gelişim dönemlerinde alınan bir hizmet olmadığı, yaşam boyu alınan bir hizmete dönüştüğü anlayışı hâkim olmaktadır [4, 5].

Bilginin en büyük sermaye ve bilgili olmanın da en büyük güç olarak kabul edildiği bilgi çağının temel özelliği, sürekli ve hızla artan değişimdir. Değişime paralel olarak bilgi de çok hızlı bir şekilde artmakta, mevcut bilgi ise aynı hızla güncelliğini kaybetmektedir. Bu gelişmeler aynı zamanda insanlık için toplumsal ve bireysel refaha erişebilme adına yeni fırsatlar sunmaktadır. Fırsatları değerlendirebilmek ise yeni bilgi ve becerilere sahip olmayı gerektirmektedir. Bu durum, yaşam boyunca öğrenme için bir mecburiyet oluşturmaktadır [4, 6, 7].

Yaşam boyu eğitim örgün ve yaygın eğitim süreçlerinde gerçekleşen öğrenme pratiklerini kapsayan bir kavramdır. Yaşam boyu eğitim, örgün eğitimin bir alternatifi değil, örgün eğitimde eksik ve yetersiz kalan verilerin sonradan tamamlanması veya daha önce keşfedilmemiş yeteneklerin keşfedilmesi olarak görülebilir. Bu bağlamda, özellikle mesleki teknik eğitim veren orta öğretim ve meslek yüksek okullarının belli zamanlarda, sonradan değişik alanlarda eğitim yapmak isteyenlere de hizmet verecek şekilde düzenlenmesi hem yararlı, hem de zorunludur. 17. Milli eğitim şurasında eğitimin okul sıralarında kalmaması gerektiği, dünyanın kabullediği yaşam boyu eğitimin gelişmesine yönelik çalışmalar önem kazanmıştır [8].

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen hızlı değişim bilgi patlamasına neden olmuştur. Böylece yaşadığımız döneme bilgi çağı, bu çağın gereklerini yerine getiren toplumlara da bilgi toplumu denilmesi öngörülmüştür. Üretilen bilgiler yeni teknolojileri doğururken, bu teknolojiler de bilginin her geçen gün daha hızlı ve daha kolay paylaşımına olanak tanımaktadır. Bu döngü, hem bireyler hem de toplumlar için, merkezinde bilginin yer aldığı bir gelişmişlik düzeyini öngörmektedir. Bilgi toplumunun başarılı kişileri her konuda ve yaşam boyu öğrenebilen kişilerdir. Yaşam boyu öğrenme aktif ve sürekli bilgi kullanımını gerektirir. Herhangi bir sorunun çözümünde ihtiyaç duyduğu bilgiye erişebilen, eriştiği bilgiyi kendi durumuna uydurabilen, buna yenilerini ekleyebilen kişiler yaşam boyu öğrenme yeteneğine sahip kişilerdir [2].

Bilginin büyük bir hızla geliştiği günümüzde, öğrenme; kişilerin yalnızca mesleki kariyerlerine katkıda bulunan, çocukluk ve gençlik dönemleriyle sınırlandırılmış bir faaliyet olarak sınırlandırılmaz. Öğrenme, kişilerin doğumundan ölümüne kadar, yaşamlarının bütün dönemlerini kapsayan bir süreçtir. Yaşam boyu öğrenme, bu anlayışın bir sonucu olarak, öğrenmeyi "beşikten mezara" kadar uzanan bir faaliyet olarak gören bir yaklaşımdır [9].

Modern anlamdaki devletlerin kurulmasıyla eğitim ve öğretim işleri devletin asıl görevi hâline gelmiştir. 19. yy.dan başlayarak belirli yaş grupları zorunlu olarak okullarda eğitim ve öğrenme sürecine sokulmuşlardır. Ancak geçen yüzyılın ortalarından itibaren bilinenlerin yeni nesillere aktarılması olarak görülen eğitimin yetersizliği konusunda görüşler dile getirilmeye başlanmıştır. Bilim ve teknolojinin hızla gelişmesiyle ortaya çıkan yenilikler bir insanın ömrü boyunca çok büyük değişikliklerle karşılaşmasına neden olur. Bu da, kişilerin küçük yaşlarda öğrendikleri şeyleri, yaşamlarının geri kalan kısmında yetersiz ve geçersiz kılacaktır.

Alfred North Whitehead 1931 yılında bu durumun farkına varmış, "Artık insanların gençliklerinde öğrendikleri şeylerin onların yaşamları boyunca kullanmaları savı geçersiz hâle gelmiştir" demiştir. Bugün çok önemli değişimlerin meydana gelme süresi bir insanın ömründen daha kısadır. Bundan dolayı yapılacak eğitim

insanların olabilecek yeni koşullara hazırlıklı olmalarını sağlamalıdır. Bu nedenle eğitim, yaşam boyu sürekli araştırma süreci olarak tanımlanmak zorundadır. Böylece herkes için (hem yetişkinler hem çocuklar) en önemli öğrenme, öz yönetimli araştırma becerileri kazandırarak nasıl öğrenileceğinin öğrenilmesidir [10, 11].

Bilgi toplumunda eleştirel düşünen, sorun çözebilen, bağımsız karar verebilen ve yaşam boyu öğrenme becerisine sahip bireylerin yetiştirilmesi üniversiteler için son derece büyük bir önem taşımaktadır. Çakın'a göre; üniversiteler katı bir disiplinle mevcut bilgilerin öğretildiği kurumlar değil, sorgulama, yaratıcılığı özendirme ve sürekli öğrenme becerisi kazandırma düşüncesinin kazandırılmasının amaçlandığı yerler olmalıdır.

Üniversiteler için dönüm noktası olan Bologna Süreci (1999), yaşam boyu öğrenmeyi hayata geçirmek için yüksek öğretimin önemli katkı sağlamıştır. Bu doğrultuda oluşturulan Avrupa Üniversiteler Birliği (EUA)'nin Prag (2001)' da yaptığı toplantı sonrası yayınladığı ve 32 ülke eğitim bakanı tarafından imzalanan bildiriye;

- Yaşam boyu öğrenme
- Yükseköğretimde öğrenci katılımı
- Avrupa yüksek öğreniminin daha cazip hale getirilmesi, konuları vurgulanmıştır.

Bologna Süreci ile yükseköğretimde öngörülen değişimler üniversiteleri de harekete geçirmiş, bu yönde çeşitli çalışmalar başlatılmıştır. Yükseköğretiminin mevcut durumuna ilişkin Yükseköğretim Kurulu tarafından 2003 yılında hazırlanan bir raporda, üniversitelerimiz için öngörülen yapısal değişiklik başlığı altında çağın gerektirdiği mezunlar için bazı özelliklere yer verilmiş, günümüzde yükseköğretim mezunu kişilerde aranan temel nitelikler aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Disiplinler arası proje gruplarında çalışabilme yeteneği,
- Sorun çözebilme ve analitik düşünme yeteneği,
- Kendi dilinde ve en az bir yabancı dilde yazılı ve sözlü iletişim yeteneği,
- Bilgisayar okuryazarlığı,
- Bir mesleki alanda derinlik yanında ilgili bir yan alan ile değişik bir alanda genişlik [2, 12, 13].

AVRUPA BİRLİĞİNİN YAŞAM BOYU EĞİTİM POLİTİKASI

Avrupa Birliği, yaşam boyu öğrenmeyi, "bilgi, beceri ve yeterliliği geliştirmek amacıyla belirli bir süreyle yapılan eğitim faaliyetlerinin tümü" şeklinde ifade etmektedir [14].

Ağırlıklı olarak ekonomik bir yapı olarak görülen AB'nin 1970'li yıllara kadar eğitim konusunda herhangi bir projesi bulunmamaktadır. Eğitimle ilgili ilk çalışma 1973 yılında hazırlanan Avrupa Topluluğunda Yüksek Öğretim Muhtırası adlı rapordur. Aynı yıl Avrupa Topluluğunda Açık Uzaktan Eğitim bildirisi yayınlanmıştır. 1980'li yılların ortalarından itibaren eğitimin farklı alanlarında hizmet veren programlar yürürlüğe girmiştir. Sürekli eğitimle ilgili ilk metin 1993

yılında hazırlanan yeşil bültendir. Bu metinde işsizlerin tekrar emek piyasasında iş bulmalarını sağlamak amacıyla sürekli meslekî eğitim sisteminin sistematik bir yapıya kavuşturulması öngörülmüştür. Diğer bir rapor ise komisyon kararı olan Beyaz Bültendir. 1995 yılında hazırlanmıştır. Öğrenen topluma doğru: Öğrenme ve Öğretme başlığını taşımaktadır. Yaşam boyu öğrenme konusunda birliğin amaçları ve yapılması gerekenler belirlenmiştir [10].

1990'lı yıllardan itibaren, aktif vatandaşlığın, sosyal bütünleşmenin ve istihdamın gelişmesi için temel bir politika olarak kabul edilen yaşam boyu öğrenme, Avrupa Birliği İstihdam Stratejisi'nin de önemli bir unsuru haline gelmiştir. Avrupa Birliği'nin en temel istihdam konularının uzun dönemli olarak planlandığı ve istihdamla ilgili önemli kararların alındığı Lizbon Zirvesi'nde de aktif istihdam politikaları içinde yaşam boyu öğrenmeye ağırlık verilmesi gerektiği özellikle vurgulanmıştır. 1996 yılı, yaşam boyu öğrenme açısından Avrupa'da bir dönüm noktası olmuştur. Avrupa Parlamentosu'nun ve Avrupa Konseyi'nin 2493/95 sayılı kararıyla 1996 yılı "Avrupa Yaşam Boyu Öğrenme Yılı" olarak kabul edilmiştir. Bu olay, bu konuda Avrupa Birliği'nde ortak karar alma sürecini başlatmıştır. Avrupa Parlamentosu tarafından, fırsat eşitliği ve sosyal bütünleşmenin gerçekleştirilmesinde yaşamsal öneme sahip bir konu olarak görülen yaşam boyu öğrenme yılının 4 temel amacı şöyle sıralanabilir:

1. Yaşam boyu öğrenmenin bireylerin kişisel gelişiminde anahtar bir faktör olarak önemi konusunda kamuoyunun dikkatini çekmek, Avrupa için emek yoğun bir kalkınma ve rekabet modeli kurmak,
2. Eğitim ve öğretim kurumları ile özellikle küçük ve orta boy işletmeler arasındaki işbirliğini geliştirmek,
3. Akademik ve meslekî niteliklerin tanımlanması yoluyla ortak bir Avrupa alanı yaratmak,
4. Özellikle kadın ve erkek arasında eğitime girişte fırsat eşitliğini geliştirmenin önemini vurgulamak [9].

AVRUPA BİRLİĞİNİN EĞİTİM PROGRAMLARI

AB 1995–2000 döneminde Socrates, Leonardo da Vinci ve Youth gibi bir dizi eğitim öğretimi geliştirme programını, Avrupa Konseyi Mart 2000'de Lizbon stratejisi adı verilen programı başlatmıştır. 2002 yılında, 2010 yılına kadar Avrupa'nın dünya lideri olması amacıyla, çok daha iyi işler, daha büyük sosyal uyum ile birlikte ekonomik büyümeyi sağlamak amaçlanmıştır. 2000–2006 eğitim yıllarının başarı değerlendirmelerinin ardından, hayat boyu öğrenme alanında yeni bir 2007–2013 Bütünleştirilmiş Eylem Planı üzerinde anlaşmaya varılmıştır [8,15].

Avrupa Birliğinin Eğitim Programları Çizelge 1' de görülmektedir.

Projenin Adı	Konusu
Comenius (Okul Eğitimi)	Okul işbirliği Projeleri, Okul personelinin eğitilmesi, Bireysel eğitim bursları, Networks (Bilgi ağı)
Erasmus (Yüksek Öğretim)	Avrupa'daki üniversiteler arası işbirliği Öğretim elemanı ve öğrenci hareketliliği Erasmus'a yönelik ağ sistemleri, Networks (Bilgi ağı)
Grunthvig (Yetişkin Eğitimi)	Avrupa işbirliği projeleri, Yetişkin eğitiminde yapılaşma, Bireysel gelişim bursları, Networks (Bilgi ağı)
Lingua (Dillerin Öğretimi ve Öğrenimi)	Dil öğretimini geliştirme, Araç-gereç geliştirme
Minerva (Açık ve Uzaktan Eğitim)	Eğitim alanındaki bilgi ve iletişim teknolojileri
Socrates II	Eğitim kaynaklarına hızlı ulaşım, Birlik ülkelerindeki ortak kültürel değerlerin geliştirilmesi, Eğitimde yeni yaklaşım ve teknolojilere destek
Leonardo da Vinci II (Mesleki Eğitim)	Yaşam boyu Eğitim, Dil becerilerini geliştirme, Mesleki eğitimi geliştirme, personel hareketliliği, Bilgi ve becerilerin iş yaşamına uyumunu sağlama
Tempus III (Yüksek Öğretim)	Orta ve batı Avrupa ülkeleri ile yükseköğretimde yeniden yapılanmada işbirliği Öğrenci değişim projeleri Üniversite yönetimi, bilgi ağı v.b. konularında işbirliği
Youth	Farklı ülkelerdeki gençler arasındaki iletişim Yeteneklerinin geliştirilmesi, yaşam boyu öğrenme Bilgi Avrupa'sının oluşturulması

Çizelge 1. Avrupa Birliği Eğitim Programları [16]

SOCRATES

Avrupa Birliği'nin eğitim alanındaki en kapsamlı programı olan Socrates, her yaş ve düzeydeki eğitimi kapsayan Avrupa çapındaki ilk program olup, yaşam boyu öğrenme kavramına da kapsamlı bir yaklaşım getirmiştir. Okul öncesi eğitimden doktora sonuna kadar her derecedeki genel eğitim, kısmen de meslekî eğitim kurumları arasındaki yönetici, öğretmen, öğretim elemanı ve öğrencilere yönelik projeleri desteklemek üzere oluşturulmuş bir programdır.

Otuz Avrupa ülkesini kapsayan Socrates Programı'nın hedefleri;

- Eşit fırsatlar ile eğitimde Avrupalılık bilincini geliştirmek ve artırmak,
- Avrupa dillerinin öğrenilmesini teşvik etmek,
- İşbirliği ve eğitim amaçlı karşılıklı değişimi desteklemek ve engelleri ortadan kaldırmak,
- Eğitimde yenilikleri teşvik etmek ve ortak politika alanlarını belirlemektir.

Socrates Programının faaliyetleri;

- Kurumlar arası karşılıklı değişim
- Pilot projeler
- Avrupa bilgi, iletişim ve işbirliği ağları
- Dil becerilerinin geliştirilmesi
- Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin kullanımı
- Değerlendirme ve araştırma

Socrates Programı eğitim alanında semsiye bir program olup 5 temel alandaki çalışmalardan oluşmaktadır. Bunlar:

1. Comenius: Okul öğretimidir. Amaçları;

- Öğrencilere ve eğitim personeline Avrupa'daki Farklı kültürleri, dilleri ve düşünce yapılarını tanıtmak
- Öğrencilere kişisel gelişimleri, gelecekteki kariyerleri ve aktif bir Avrupa vatandaşı olmaları yolunda gerekli olan temel yaşam becerilerini elde etmeleri için yardım etmek
- Okullar ve öğretmen yetiştiren kurumlar arasında Uluslar arası işbirliği ve değişimi teşvik etmek.

2. Erasmus: Yüksek öğretim, Erasmus programı; üniversiteler arasında işbirliğini teşvik edip, öğrencilerin ve eğitimcilerin Avrupa'da karşılıklı değişimini sağlayarak ve programa katılan ülkelerdeki çalışmaların ve alınan derecelerin akademik olarak tanınması ve şeffaflığın gelişmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

3. Grundvig: Yetişkin eğitimi ve diğer eğitim biçimleri

4. Lingua: Avrupa dillerinin öğreniminin desteklenmesi (daha az yaygın olan ve daha az öğretilen Avrupa dilleri öncelikli olarak), Avrupa Birliği içerisinde dil çeşitliliğini korumak ve artırmak, dil öğretme ve öğrenme kalitesini yükseltmek ve dil öğrenimine yaşam boyu erişim imkânını artırmaktır.

5. Minevra: Eğitimde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasıdır.

Türkiye, Socrates II programına 2000 yılında dahil edilmiş olup programdan yararlanmak için öncelikle gerekli olan Ulusal Programını 19 Mart 2001'de açıklamıştır [9, 17, 18].

LEONARDO DA VINCI

Leonardo Programı Avrupa Birliği'ne üye ve aday ülkelerin mesleki eğitime yönelik politika ve uygulamalarını desteklemek ve geliştirmek için yürütülen sektörel bir eğitim programıdır. Programın ana amacı, ülkelerarası işbirliğinin kullanılarak mesleki eğitim sistemleri ile uygulamalarında

- Kalitenin geliştirilmesini,
- Yeniliklerin teşvik edilmesini,
- Avrupa Boyutunun yükseltilmesini teşvik etmektir.

Programın Hedefleri

- Kişilerin bilgi ve becerilerinin artırılması,
- Yaşam boyu eğitim / mesleki tecrübe ve yeterliliklerinin kalitesinin artırılması, ülkelerarası teknolojik ve kurumsal değişiklikleri bütünleştirilmesi,
- Mesleki eğitim kurumları ile işletmeler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi,
- İstihdam imkânlarının artırılması,
- Sürekli mesleki eğitim ve ömür boyu öğrenme isteğinin güçlendirilmesi, yarının mesleklerine hazırlanma ve teknolojik değişimlere uyumun teşvik edilmesi,
- Mesleki eğitim alanında dil yeterliliklerinin geliştirilmesi ve ortak bir terminolojinin oluşturulması,
- Özellikle gençler için temel mesleki eğitimin desteklenmesi ve teşvik edilmesi,
- Mali, sosyal veya fiziksel nedenlerle eğitimden yararlanamamış kişiler için temel mesleki eğitime veya ileri düzeydeki eğitimlere erişimin kolaylaştırılması.

Avrupa'da yaşam boyu öğrenmeyi hedefleyen Leonardo Programı 4 dönemden oluşmuştur.

1995 Öncesi: Leonardo da Vinci

1. Comett I (1986-89) ve II (1990-94) : Üniversite-Sanayi işbirliği

2. Eurotecnet (1990-94): Eğitimde yeniliklerin özendirilmesi

3. Force (1991-94): Sürekli eğitim

4. Petra I (1987-91) ve II (1990-94): Gençler için mesleki eğitim

5. Lingua (1990-94): Yabancı dil öğrenimi.

I. Dönem: Leonardo da Vinci 1995 – 1999 (5 yıl)

II. Dönem: Leonardo da Vinci 2000 – 2006 (7 yıl)

III. Dönem: Lifelong Learning 2007 – 2013 (7 yıl)

Avrupa eğitim ve istihdam politikaları arasında bir köprü görevini gören yaşam boyu öğrenme konusunda Leonardo Programı anahtar haline gelmiştir. Helsinki Zirvesi ile aday ülke statüsünü kazanmış olan Türkiye de programa resmi olarak dahil olmuştur [9, 19].

EQUAL

Avrupa Birliği'nin "daha çok ve daha iyi işler" stratejisinin bir parçası olan EQUAL Programı, işyerinde ayrımcılık ve eşitsizlikle mücadelede yeni yöntemleri araştırmaya yönelik olarak geliştirilmiş bir girişimdir. Bu nedenle, programda eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve işgücü piyasasında yaşanan eşitsizliklerin giderilmesinde yaşam boyu öğrenmenin önemi vurgulanmaktadır.

Equal Programında belirlenen öncelikli konular:

- Herkese açık olması gereken işgücü piyasasına girişte güçlüklerle karşılaşanlara bu süreçte destek olunması,
- İşgücü piyasalarındaki ilişkilerde ırkçılıkla mücadele edilmesi,
- Kırsal ve kentsel alanlarda yeni istihdam olanaklarının yaratılmasında kolaylıklar sağlanması,
- Sosyal ekonominin güçlendirilmesi ve işlerin kalitesinin artırılması,
- Yaşam boyu öğrenmenin teşvik edilmesi,
- İşverenlerin ve firmaların ekonomideki yapısal değişime adaptasyonlarının sağlanması ve yeni teknolojilerin kullanımının desteklenmesi,
- Aile hayatı ile çalışma hayatının, iş organizasyonlarının esnekliğini ve etkinliğini geliştirilerek uyumlulaştırılması,
- Cinsiyet ayrımcılığının sona erdirilmesi,
- İş arayanların entegrasyonuna yardımcı olmaktır [9].

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilginin ve teknolojinin hızlı bir devinim içinde olduğu çağımızda yaşam boyu öğrenme önemli bir gereksinimin haline gelmiştir. Ancak bu şekilde değişen ve gelişen koşullara adaptasyonunun sağlanması, kişilerin kendilerini sürekli olarak yenileyebilmeleri, dolayısıyla bireysel ve toplumsal refaha ulaşılması mümkündür. Ayrıca, yaşam boyu öğrenme, aktif vatandaşlığın, sosyal bütünleşmenin ve fırsat eşitliğinin sağlanmasında da önemli bir unsurdur.

Yaşam boyu öğrenme, kalkınmışlık düzeyinin göstergesi olan bilgi toplumlarında bireylerin yaşamlarını iyi koşullarda sürdürebilmeleri için sahip olmaları gereken bir beceridir. Bu yeteneğe sahip olan bireyler yaşamlarında karşılarına çıkan her türlü fırsatı değerlendirme imkânına ulaşabilirler.

KAYNAKLAR

- [1] Senemoğlu, N., 2004. Gelişim Öğrenme ve Öğretim kuramdan uygulamaya, Gazi kitabevi, Ankara, 598 s.
- [2] Polat, C. ve Odabaş, H., 2008. Bilgi Toplumunda Yaşam Boyu Öğrenmenin Anahtarı: Bilgi Okuryazarlığı. Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye Uluslararası Sempozyumu, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- [3] Candy, Philip C., 2003. Lifelong Learning and Information Literacy, Report for U.S. National Commission on Libraries and Information Science and National Forum on Information Literacy.
- [4] Demiralay, R. ve Karadeniz Ş., 2008. İlköğretimde Yaşam Boyu Öğrenme İçin Bilgi Okuryazarlığı Becerilerinin Geliştirilmesi, Cypriot Journal of Educational Sciences. Vol 2, No 6, pp.89-119.

- [5] TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu), 2005. Vizyon 2023 Teknoloji Öngörü Projesi Eğitim ve İnsan Kaynakları Sonuç Raporu ve Strateji Belgesi.
- [6] DPT, 2008. Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi Nihai Dokümanları, http://www.bilgitoplumu.gov.tr/duyuru/DBTZ%20Nihai%20Dok%3%BCmanlar%C4%B1_Son_20080130.pdf adresinden 22 Ağustos 2009 tarihinde alınmıştır.
- [7] Akkoyunlu, B., 2008. Bilgi okuryazarlığı ve Yaşam Boyu Bilgi okuryazarlığı Öğrenme 8th International Educational Technology Conference (IETC2008), 6-9 Mayıs 2008. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- [8] Çilek, A., 2002. Yaşam Boyu Öğrenme. Milli Eğitim Dergisi. Sayı 155-156.
- [9] Gündoğan, N., 2003. Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Bir İstihdam Politikası Aracı Olarak Yaşam Boyu Öğrenme ve Bazı Örnek Program ve Uygulamalar Kamu-İş İş Hukuku Ve İktisat Dergisi Cilt:7 Sayı:2.
- [10] Akbaş, O. ve Özdemir, S.M., 2002. Avrupa Birliğinde Yaşam Boyu Öğrenme. Milli Eğitim Dergisi. Sayı 155-156.
- [11] Knowles, M., 1996. Yetişkin Öğrenenler, Göz Ardı Edilen Bir Kesim, Çeviren: Serap Ayhan, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.168
- [12] Çakın, İ., 1998. Üniversitelerimizin Bilgiye Erişim Ortamları: Genel Değerlendirme, Hacettepe Üniv. Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı: 37-67.
- [13] YÖK, 2003. Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu. Ankara: 2003.
- [14] Turan, S., 2005. Öğrenen Toplumlara Doğru Avrupa Birliği Eğitim Politikalarında Yaşam Boyu Öğrenme, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi Cilt: 5, No:1, s. 87-98.
- [15] MEGEP, 2006. Türkiye'nin Başarısı İçin İtici Güç: Hayat Boyu Öğrenme Politika Belgesi, Ankara: MEGEP, <http://megep.meb.gov.tr/megep/genel/hayatboyu/HayatBoyuuOgrenmePolitikaBelgesiEkim2006.pdf> adresinden 20 Ağustos 2009 tarihinde alınmıştır.
- [16] Tuncer , M. ve Taşpınar, M., 2004. Avrupa Birliği'nde Eğitim Ve Mesleki Eğitim Yönelimleri XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, İnönü Üniv., Eğitim Fakültesi, Malatya
- [17] [17] Karagül, H., 2008. Hayat Boyu Öğrenme Programı (Son Gelişmeler) http://erasmus.ankara.edu.tr/euo/ctfiles/03_01_2008erasmus.ppt adresinden 22 Ağustos 2009 tarihinde alınmıştır.
- [18] Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı, 2007. Comenius - Okul Ortaklıkları, <http://isparta.meb.gov.tr/abirligi/evrak/7mart.ppt> adresinden 22 Ağustos 2009 tarihinde alınmıştır.
- [19] Turhan, B., 2007. Leonardo da Vinci 2007 – 2013, Hacettepe Üniversitesi Avrupa Birliği Ofisi, http://www.abofisi.hacettepe.edu.tr/duyurular/ldv_2007_13_bugay_sunum.ppt adresinden 21 Ağustos 2009 tarihinde alınmıştır.